

N A Š D A L J N I B L I Ž N J I S V E T

Ciril Bergles

DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE ZA
KNJIŽEVNOST ZA LETO 1995

SEAMUS HEANEY – PESNIK, KI NI ZAPUSTIL SVOJEGA OTOKA

*A mislim, da je bilo vse,
kar se je tam zgodilo, le privid.*
S. Heaney

Heaney je tretji irski dobitnik Nobelove nagrade za književnost. Dobil jo je za *dela lirične lepote in etične globine, ki povzdigujejo čudeže vsakdanjosti in živo preteklost*. Zeleni otok, kot navadno imenujemo Irsko, je bil pred njim že večkrat deležen priznanja Nobelovega sklada: leta 1923 jo je dobil pesnik William Butler Yeats in leta 1969 dramatik Samuel Beckett. In kot tolikokrat doslej, smo bili tudi to pot nepripravljeni, zato je bilo presenečenje toliko večje. Je že tako, da Nobelovo priznanje dobi književnik, ki je svetovnemu bralstvu malo znan ali sploh neznan. Od tod potem tisto vprašanje, izrečeno z nemajhno zadrego: *Kdo pa je to?* Tako je bilo, ko sta Nobelovo nagrado dobila grška pesnika *Seferis* (1963) in *Elitis* (1979), in nič drugače, ko so jo dobili, na primer, češki pesnik *Jaroslav Seifert* (1984), poljski pesnik *Czeslaw Milosz* (1980) in antilski pesnik *Derik Walcott* (1992). Šele priznanje Nobelovega sklada za književnost odkrije take neznane pesnike. Kaže, da je tudi to eden od namenov te nagrade. Sicer pa Seamus Heaney (izg.: šimus hini) velja za mnoge kot najpomembnejši irski pesnik po Yeatsu in eden vodilnih, ki sedaj pišejo v angleščini.

Heaney se je rodil leta 1939 v Castledawsonu na Severnem Irskem, v kmečki katoliški družini, odraščal je v kmečkem okolju, kar je močno vplivalo na njegovo delo. V Londonderryju in v Belfastu je študiral angleško književnost. Po diplomu se je odločil za univerzitetno kariero. Začel jo je kot profesor sodobne književnosti v Belfastu. Potem je predaval v Kaliforniji, nekaj časa tudi na Harwardu in v Oxfordu. Zaradi groženj, ker je nasprotoval protestantskemu nasilju, se je naselil v Dublinu, kjer živi od leta 1976 z ženo in tremi otroki.

Njegovo pesniško in esejistično delo je precej obsežno. Že v njegovi prvi zbirki, *Naturalistova smrt* (*Death of a Naturalist*), iz leta 1966 se pojavi kmečko

okolje. Njej so sledile zbirke *Vrata v temo* (Door into the Darkness), leta 1969, *Prezimovanje zunaj* (Wintering out), leta 1972, *Sever* (North), 1975, *Delo na polju* (Field Work), 1979, *Postaja Otok* (Station Island), 1984, *Glogova svetilka* (The Haw Lantern), 1987, *Videnje stvari* (Seeing Things), 1991. Mnogi so mnenja, da je višek njegovega pesniškega ustvarjanja zbirka *Sever*.

Pesništvo je tudi osrednja tema njegovih predavanj, ki so izšla v nekaj knjigah, in eseev, izdanih v knjigah *Vladavina jezika* (Government of the Tongue), 1988, *Mesto pisanja* (The place of writing), 1989, in *Pomoč poezije* (The Redress of Poetry), 1995. V njih poskuša odgovoriti na vprašanje, čemu poezija v tako nemirnem in nasilnem času.

Leta 1988 je izdal tudi knjigo *Izbrane proze 1968 – 1978*, ki je zaradi preglednosti doživela lep sprejem tako pri preprostih bralcih kot pri uglednih akademikih.

Srečanje s Heaneyevo poezijo je za poznavalca in ljubitelja poezije, že nekoliko naveličanega modernističnih in postmodernističnih manir, kot dih osvežujočega zraka. Ta pesnik namreč zelo konkretno in hkrati simbolno govori o ljubezni, zgodovini – tudi o politiki – o kmečkem okolju in delu, izgubljenem otroštvu, rje globoko v zemljo in razkriva plasti tradicije in jezika.

Heaney velja kot paradigma popolnega pesnika, kot jo razumemo v Evropi. Vedno je pripravljen nekaj povedati v izjemno inovativni pesniški govorici v najširšem pomenu te besede. Njegova natančnost pri uporabi vsake besede, naj pripada kateremkoli ambientu, je poučen primer za slehernega pesnika. Heaneu gre za ustreznost jezika. Kajti jezik je en sam, je ta, ki ga govorijo ljudje vsak dan. Pesnikova senzibilnost potem odloča o izbiri njegovih prvin in o ravni njihove rabe. Zato ne piše drevesa, natančneje se mu zdi, da zapiše jelše, lipe, breze. Ker pozna naravo. Pozna ambient, ki ga upesnjuje. Vsako posameznost. Zato je lahko konkreten in to konkretnost spreminja v simbole. Njegov jezikovni instinkt je izredno prefinjen, pa čeprav daje videz enostavnosti. V besedah zazna najbolj prikrito muzikalnost. Prav tako nas preseneča njegova stavčna struktura. Ta je zelo zapletena in samo navidez preprosta.

Tako ravnanje z jezikom ni ostalo brez posledic za najmlajšo angleško pesniško generacijo. Pesnik Blake Morrison pravi, da je Heaney opogumil mlade pesnike, da se bolj ukvarjajo z jezikovno drznostjo in imaginativno svobodo. Toda Heaneyovo jezikovno drznost je treba razumeti v širšem poetičnem pomenu in ne v radikalnem eksperimentiranju neoavantgardne poezije. Misel, ki bi jo veljalo premisliti tudi v slovenskem pesniškem prostoru.

Treba se je torej zateči k jeziku kot viru poezije in ne se napajati samo iz tiskovnih znakov ter umetno zamenjavati znake in pomene. Treba je uživati smisel plastenja, ki je plod milijonov uporabnikov. Ti so jezikovne fenomene ustvarjali po naravni poti. Zato so osrediščeni izrazito človeško, življenjsko, vsakdanje. Kritičnik Ronald Tamplin pravi, da pesem vedno nastane v izrazito človeških okoliščinah, ki nekatere obarve sprejme, druge pa zavrže. V jeziku se vedno gnete množica nasprotujočih si hotenj. In to daje jeziku posebno dinamiko. Nazadnje ostane le tisto, kar premore veliki dihi, kot to imenuje Tamplin.

In prav ta veliki dihi je najbolj prisoten v Heaneyevi poeziji, ki hoče biti razvidna. In najbrž prav zaradi tega vzbuja vse več pozornosti angleških in ameriških kritikov. Med njimi naletimo tudi na take, ki Heaneu očitajo sentimentalizem, kot da ne poznamo razlike med sentimentom in sentimentalizmom. Nekateri hočejo

zreducirati njegovo poezijo zgolj na pričevanje o podeželskem življenju in delu. Tudi ti pozabljajo, da zanikati podeželje, kmečki svet, pomeni zaničevati zemljo in človeka. Seveda je treba pripomniti, da Heaney ni povprečen domačiji pesnik, njegov odnos do zemlje in kmečkega človeka je univerzalen, izjemno moderen. Heaney je z vsem svojim bitjem navezan na svojo deželo, je njen ujetnik in morda prav zato univerzalen. Rojen na Severnem Irskem se je leta 1976 odločil, da se preseli v že svobodni del Irske. Po nekaj letih so ga Dublinčani sprejeli kot svojega novega preroka in barda, ki je sposoben svojo poezijo in civilno držo soočiti z velikim Yeatsom, v katerem so Irci prepoznali sami sebe in svoje aspiracije.

In prav na račun Yeatsove poezije je Heaney napisal nekaj zanimivih misli, predvsem o delanju poezije. Ob tem pripominja, da so v srednjem veku pesnike imeli za rokodelce, izdelovalce, kar je v nekaterih kulturah nadomestil izraz poiein. Heaney se ustavlja ob Yeatsovi misli, da je pesem predvsem rezultat vztrajnega napa, truda. Po Yeatsu pesnik ne izraža samo svoje izkušnje, ampak tudi izkušnje drugih, ki pa jih izrazi v svoji pesniški govorici. Heaneyevi verzi kažejo na realizacijo te Yeatsove misli. Za konstantno prenavljanje jezika je potreben izreden dar za opazovanje in konstantno obnavljanje lastne pesniške prakse. In prav to je ena od najbolj izrazitih lastnosti tega pesnika, predstavnika izjemno žilave in zgovorne etnije.

Heaneyeva navezanost na zemljo in delo njegovih prednikov je vsebina večjega dela njegovega pesniškega opusa. Že prva pesem našega izbora Kopanje razkriva to zlitje pesnika s svojo etnijo in njeno usodo:

*Med palcem in kazalcem počiva
Moja bolečina, tršata in napeta kot puška.*

Tršata bolečina, ki čaka v prstih in čaka v dlaneh (orožje, s katerim bo pesnik, na primeru svojih prednikov kmetovalcev in rudarjev še kar naprej kopal) postane v tragično ironični irski dikciji nabita kot puška. Tako združuje dve lastnosti svoje etnije: trmoglavost in iredentizem. Heaney neposredno sicer ni sodeloval v vznemirljivih dogodkih svoje dežele, posredno pa: v svoji pesmih. O tem je sam zapisal: »Zmeraj sem bil prepričan, da izražam svojo angažiranost s svojim delom. Ne hodim na srečanja. Nisem član nobene organizacije, a marsikateri borec za mir navaja moje pesmi.«

Še neka Heaneyeva drža lepo govori o tem pesniku. Gre za pesnikov odnos do Irske, Irca do Irske. James Joyce je njegovo nasprotje. Ta se je na tem otoku dušil. Irsko je primerjal s svinjo, ki požre svoje lastne mladiče. V Umetnikovem mladostnem portretu pravi: Ko se rodi duša nekega človeka v tej deželi, vržejo nanj mrežo, da ga zadrži, da ne odleti. Heaney je nekakšna replika na to Joycevo misel. Pol stoletja pozneje se kljub nasilju, ki pretresa to deželo, odloči ostati oziroma preseliti se z Irske na Irsko. In zapiše misel, ki ni samo proti antiangleška: ta dominacija seže samo dve ali tri stoletja nazaj, treba se je zariti v globljo plast etnije, v bolj primordionalno, svobodno, in doseči edinstveno dimenzijo, danes sprejemljivo. Zgodovina je zaporedje ponavljajočih se ciklov, nenehno vračanje določenih likov:

*Vsaka plast, ki jo razkrijejo,
Se zdi, da je bila že poseljena.
Močvirja so najbrž zaradi pronicanja Atlantika.
To mokro središče je brez dna.*

Tako se nazadnje Irska pojavi kot razmajana ladja v ravnotežju na vodi in vlažne črne grude njene šote se gubajo in trgajo kot maslo za zajtrk. In oko Atlantika se spremeni v novi svet (od tod rekreacija etnije) in ne v ogromno Kiklopovo oko.

Irska kot otok, ki izginja – The Disappearing Island – v nadrealistični pesmi postane otok, ujet v podobo kotla – cauldron –, podprtega z lesom, pobranim na obali. In v zadnjem verzu pravi:

A mislim, da je bilo vse, kar se je tam zgodilo, le privid.

Obe viziji Heaney sfiltrira skozi moderno pesniško izkušnjo (T. S. Eliot in Ezra Pound) in irsko goličavo, nesvobodno, stoletja okupirano. In če to grudo pregnete pesnik genij, dobimo verze, kot so naslednji:

*V misel se mi vrača mrzli vonj po krompirišču,
Tisti cepet in čofot po vlažni šoti,
Odločni sunki lopate med živimi koreninami.
A jaz nimam lopate, da bi lahko sledil takim ljudem.*

*Med mojim palcem in kazalcem
Počiva bolečina.
Z njo kopljem.*